

SANGHAJ

TRENDI &
ALTERNATÍV

WWW.GEOGRAPHIC.HU | 2010. AUGUSZTUS

ÁRA: 805 FT, ELŐFIZETŐKNEK 620 FT

NATIONAL GEOGRAPHIC

Lovagvár Szíriában

MAGYAR RÉGÉSZEK
KUTATJÁK
A KERESZTESEK
TITKAIT

Környezetvédő indiánok

BAHAMÁK Mit rejt a kék lyukak mélye?

Óriásbálna a sivatag homokjában

s.m.s. Lajta – újra a Dunán a Monarchia hadihajója

SK: 4,38 € | 16 LEI | 360 DIN

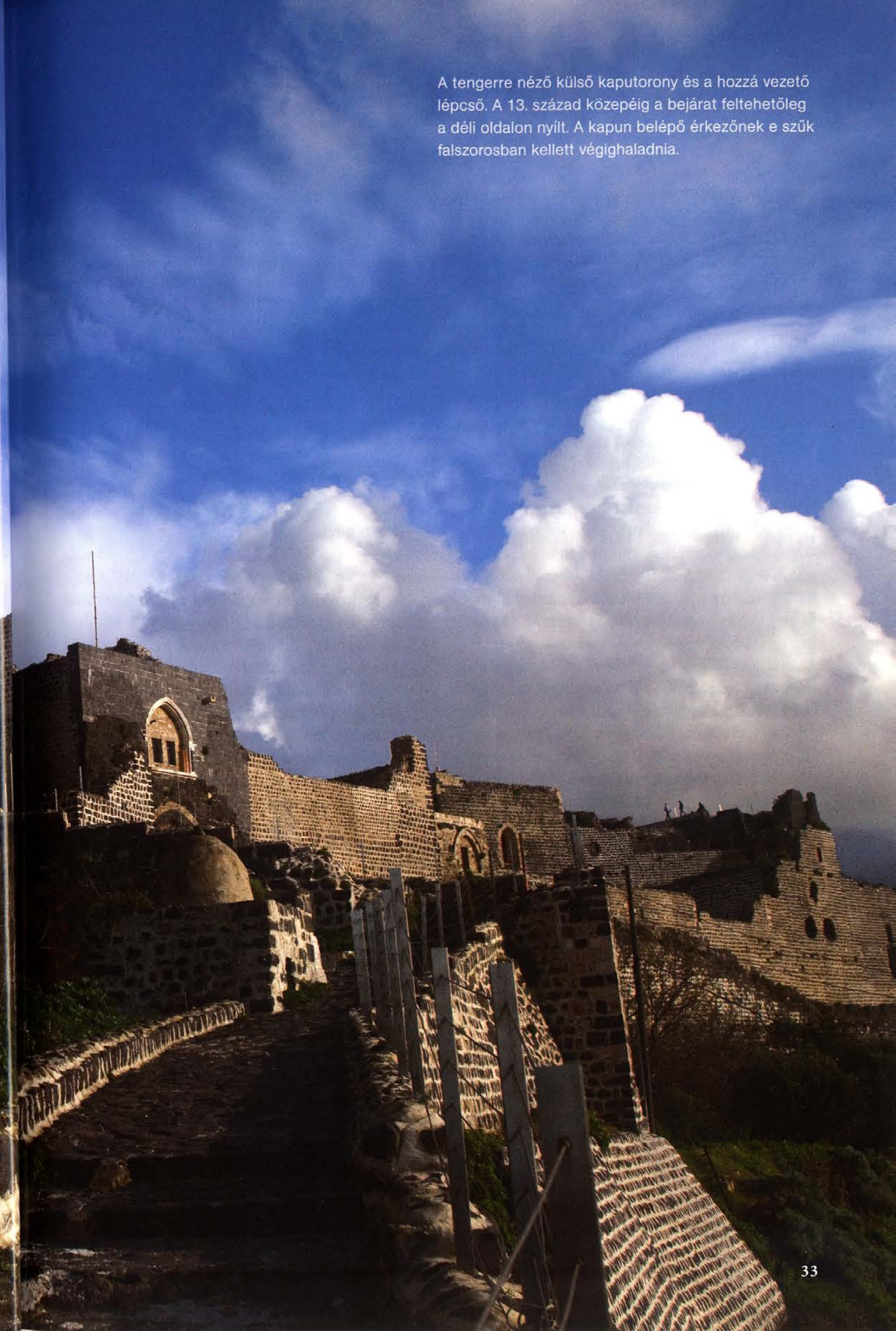
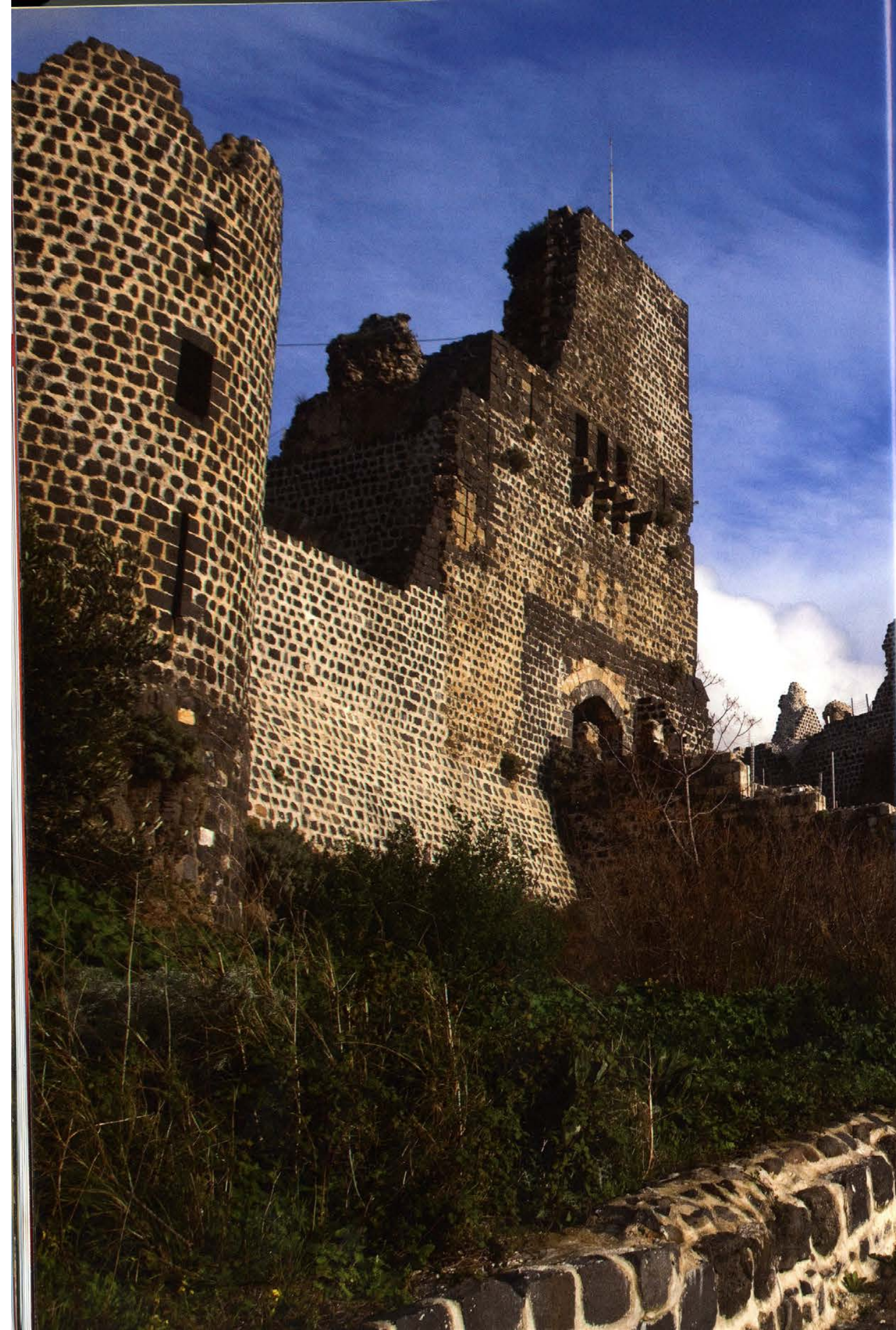

9771589366009 10008

MARGAT

johannita lovagok
mindennapjai a Szentföldön

Fél évszázada még laktak a várhegyen. A tájat uraló erősség ma is a mindennapokhoz tartozik.

A tengerre néző külső kaputorony és a hozzá vezető lépcső. A 13. század közepéig a bejárat feltehetőleg a déli oldalon nyílt. A kapun belépő érkezőnek e szűk falszorosban kellett végighaladnia.

Rendkívüli leletre bukkantak a magyar régészek a szíriai Margat várában! A kápolnában megtalálták a Szentföld legnagyobb, kereszties erődítményben fennmaradt falképegyüttesét. A ma is zajló ásatások egyebek mellett azért igen jelentősek, mert a tudományágak példa nélküli összefogásával folynak. A kutatók szeretnék minél teljesebb képet kapni erről a johannita várról és egykori lakóinak életéről. Az elmúlt évek eredményeit egy októberben nyíló kiállítás teszi közkinccsé Pécsen.

VII. BOHEMOND,
AZ UTOLSO TRIPOLISZI
GRÓF EZÜSTDÉNÁRJA
A SZUBURBIUMBÓL

PLATÓS KISTEHERAUTÓ kaptat föl előttünk a kanyargós úton síró motorral. Damaszkusztól háromóránnyira északnyugatra, az Anszárijja-hegységben autózunk, főlíasát-rak tengerében megbúvó házak és mecsetek között. Cudarabb arcát mutatja a szíriai tél, kövér viharfelhők borítják az eget, tombol a szél. Miközben magunk mögött hagyjuk a falvakat, egyre izgatottabban kémlelem a tájat. Margat erőségét kutatom a hegyek között. Vezetőnk, Major Balázs – a várral való első találkozásom tiszteletére – középkori zenét tesz a CD-játszóba. Végre-valahára megpillantom: a januári esőktől zöldellő teraszok fölött ott magasodik a johannita vár. Szürke bazaltkőből épült falai romjaikban is méltóságteljesek a kihunytt vulkán tetején.

A kereszties hadjáratok idején alakult egykori Antiochiai Hercegség területén, a mai Szíria nyugati részén járunk. Útitársaim, a Szíriai–Magyar Régészeti Misszió (SHAM) tagjai 2007-ben kezdték meg a legnagyobb johannita erősség, Margat feltárását Major Balázs régész – Pázmány Péter Katolikus Egyetem – vezetésével. Már az első ősz nagy horderejű felfedezést hozott: a kápolnában megtalálták a Szentföld kereszties várakban fennmaradt legnagyobb falképegyüttesét. A nyolcfős magyar csapat – régészek, építészek, statikusok, valamint egy festőművész – a tavaly nyári ásatás eredményeit összesíti, és felméréseket is végez.

Az egykori johannita erődöt nem a feltárások okán keresték fel először magyarok. II. András király már 1217 végén, az ötödik kereszties hadjárat idején eljött ide kíséretével, sőt adományt is tett a vár fenntartására. De nem a vár honi vonatkozásai miatt dolgoznak Margatban magyar szakemberek: Major Balázs többéves szíriai kutatásai nyomán kaptak lehetőséget a Szíriai Régészeti Főigazgatóságtól. Korábban nem zajlottak átfogó kutatások az erőd területén; a misszió egyik legfőbb feladata, hogy kiderítse az erődresek hajdani szerepét, és rekonstruálja az akkori életet.

Dr. Michel al-Maqdissi, a Szíriai Régészeti Főigazgatóság ásatási igazgatója még Damaszkuszban fogadott: „A szíriai emlékek a világörökség részét képezik. Megőrzésük nem csupán a mi feladatunk, hanem az egész világ felelőssége. Szíria óriási erőfeszítéseket tesz, de egy olyan erődítés, mint Margat, meghaladja a múzeum tartúsi osztályának kapacitását. Ezért indítunk az európai és amerikai egyetemekkel, kollégákkal közös projekteket. A magyar csapat jelenleg éppen a templom falfestményeit restaurálja. Azt tervezzük, hogy múzeumot létesítünk a helyszínen, a rekonstruált műemlékek mentén pedig külön utat alakítunk ki a turisták számára, hogy megismerhessék ezt a hadászati szempontból és a kereszties háborúk történetében is rendkívül nagy fontosságú műemléket.”

MARGAT HOSSZÚ IDEJE LAKATLAN, mégsem üres várrom csupán – kedvenc úti célja a szír turistáknak. Egyikük éppen a belső vár több mint 10 méter magas falcsonkjának tetején egyensúlyozik, bátorságával hengeg. Közben hangoskodó focicsapat gyülekezik a bejárat előtti parkolóban, a konténerbüfék is kinyitottak. Esőillat tölti be a levegőt.

A várhegy alatt világoszöld kígyók, melegházak borítják a dombokat. Észak felé, a síkságon épült Bánjász városában erömű kéményei fújják a füstöt az ég felé. A szél korbácsolta Földközi-tengeren tengerhajók igyekeznek a vihar elől Tartúsz biztos kikötőjébe. Az ország népességének 10 százalékát adó keresztények többsége ebben a tengerparti régióban, Szíria nyugati peremén él.

A margati vár 360 méter magas, háromszögletű dombtetőre épült. Külső, tornyokkal megerősített falai 5,7 hektárnyi területet ölelnek körbe. A johannita lovagok belső, többszintes erődje a hegy déli oldalán áll, többi részén erődített település, úgynevezett szuburbium helyezkedett el. Sok fotót látam róla, de a fölém tornyosuló erődítmény messze meghaladja mindazt, amit elképzeltem. Most értem csak meg, miért vélték bevehetetlennek közel egy évszázadon át. Csodálatos építmény, hiába csonkák a falai. Margat, 1187-től a johannita lovagrend legfőbb szentföldi erődje, egy évszázadon át biztosította itt a keresztiesek fennhatóságát.

A szentföldi ütközetek egy részében a johannita lovagok a keresztiesek vezérlete alatt harcoltak – de forma szerint nem voltak keresztiesek, aminthogy a trubadúrok lovagkori, eszményített hőseivel sem voltak azonosak.

A legelső kereszties hadjáratot II. Orbán pápa hirdette meg az 1095-ös clermont-i zsinaton. A csapatok I. Alexiosz Komnénosz bizánci császár megsegítésére indultak el, akinek birodalmát a szeldzsuk törökök ostromolták. Am igazából nem is ez, hanem Jeruzsálem és a 7. századi muszlim hódítással elvesztett Szentföld felszabadítása, a Szent Sírhoz vezető zarándokutak biztosítása volt a hadjáratok célja. A harcra jelentkezők ünneplés fogadalmat tettek: felvették a keresztet. Fegyveres zarándokokká lettek, akik szolgálataikért múltbeli bűneik bocsánatát remélhették a pápától. A hadjáratok idejére felvarrták ruhájukra a keresztet, aztán – ha életben maradtak – hazatértek Európába, családjukhoz és régi életükhöz.

A johannita lovagok szerzetesek voltak, akár csak a templomosok. Szigorú vallási reguláknak engedelmeskedtek és fehér kereszttel díszített fekete köpenyt viseltek (a hadban fehér kereszttel ékesített vörös köpenyüket hordták). Életre szóló tisztasági, engedelmességi és szegénységi fogadalmat tettek, fölesküdték a zarándokok védelmére. Nem tehették le a keresztiesek fogadalmát, csakis

A IX. Lajos francia lovagkirály számára készült, gazdagon illusztrált képes Biblia. A teremtéstörténet mellett főként ószövetségi csatajeleneteket ábrázol. Miniaturái a lovagi eszményt és a Szentföld meghódításának jelentőségét hirdetik.

AZ ELSŐ KERESZTES HADJÁRAT – ÉS A TÖBBI

Az első keresztes háborút II. Orbán pápa hirdette meg az 1095. évi clermoní zsinaton. Elbeszélte a jeruzsálemi templomok meggyalázását, a keleti keresztények és a zarándokok szenvedéseit – és fölshóltította a lovagokat, hogy ragadjanak fegyvert a hit szolgálatában, a hitetlenek ellen. Aki Krisztus zászlaja alatt hadba lép, feloldozást nyer, s nem kell vezekelnie – határozta el a zsinat. Ám a háborúk igazi célja a Szentföld megszerzése volt.

a Szentatyának tartoztak engedelmességgel. A lovagrendeket vezető nagymesterek erős politikai befolyással bírtak, a keresztes államok uralkodóitól független, önálló külpolitikát folytattak.

1099-ben, amikor az első hadjárat keresztesei elfoglalták Jeruzsálemet, már működött a városban a Keresztelő Szent János oltalmába ajánlott ispotály. A kórházban nyugatról érkezett, hosszú és viszontagságos útjuk során betegségbe esett zarándokokat gyógyítottak.

II. Paszkál pápa 1113-ban engedélyt adott rá, hogy a Szent János-ispotály önálló betegápoló testületként működjön. Első vezetőjüket Gerardnak hívták; utóda, Raymond du Puy nagymester állította össze a regulát, amely az 1120-as években szerzetesrenddé fogta össze a testvériséget.

A rend egyre busásabb adományokat könyvelhetett el. Volt, aki fegyvereit és ruháit, volt, aki földjeit is a szerzetesekre hagyta halálos ágyán. A gazdagodó johanniták a kikötőkben és az európai zarándokutak mentén is rendházakat alapítottak, a zarándokoknak vendégházakat emeltek. Óriási birtokokat szereztek Európában, a 13. században már hatalmas vagyonnal rendelkeztek.

A jeruzsálemi kórház áldásos ténykedéséből idővel már a Szentföldön maradt lovagok közül is sokan kivették a részüket – ám a források első ízben csak 1148-ban említenek lovagtestvéreket. A Szent János ispotályos lovagrend elsősorban a maródi zarándokok gyógyításában vett részt, de a 12. század közepétől már hadi feladatokat is vállalt. Nemesi származású tagjai kiválóan kiképzett harcosok voltak – afféle elit alakulat.

Hogyan férhetett össze a szerzetesi lét a gyilkolással? „A rendben a lovagok kiélhették harciasságukat, szerzetesként pedig üdvözülhettek. Nekünk ez ellentmondásnak tűnhet, ám a középkor embere még elsősorban közösségben gondolkodott. A papok mindenkinek biztosították az üdvösséget. A parasztok és kézművesek táplálták, fenntartották a közösséget. A harcosok védték a papokat és a kétékeztiket, egyúttal a közösség lelki és testi táplálékát. Ha vétett is a krisztusi törvény ellen, a pap imája révén a lovag is remélhette az örökéletet” – mondja Buzás Gergely régész, művészettörténész, a Magyar Nemzeti Múzeum Visegrádi Mátyás Király Múzeumának munkatársa.

A johannita szerzetesekhez csatlakozó lovagok letették az esküt, de nem lettek pappá. Hasonlóképpen, az ő rendjükhöz sem csak lovagok csatlakoztak. A 13. században – akkor élte fénykorát a margati vár – a lovagrend tagjai között voltak a paptestvérek (ők egyáltalán nem foghattak fegyvert), a fegyveres szerzsantok (őket nem üthették lovaggá, mert nem voltak nemesi származékok), valamint a szolgáló szerzsantok (ők a betegeket áptolták vagy a konyhán dolgoztak). Csak a johanniták könnyűlovas egységeit alkotó turkopolok – vegyes házasságból származó vagy keleti (akár muszlim) zsoldosok – nem voltak a rend tagjai.

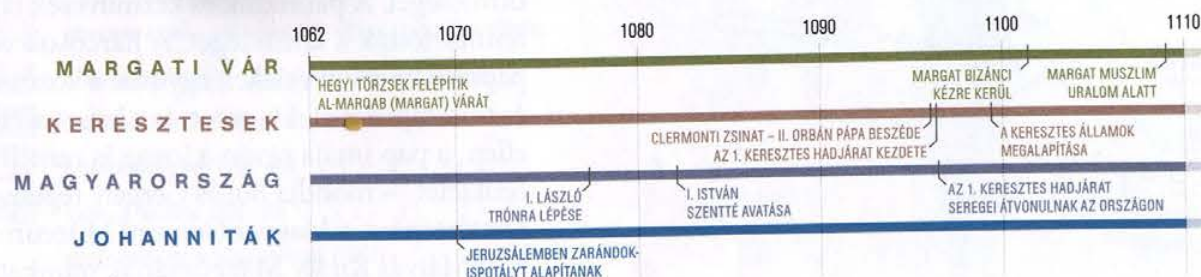
SZÍRIA MÁS VIDÉKEIN a nyári hőségben kopárrá ég a föld, még telente is gyér a növényzet. Az egykori erődítmény romjain azonban buja vegetáció tenyészik. Nedves, iszamos köveken egyensúlyozunk fölfelé a sűrűben, igyekszünk rövidíteni a kaptatón. A régészmisszió az oszmán kori karavánszeráj melléképületének két szobájában ütötte fel a főhadiszállását. Eddig a belső szobában nyaranként a tárgyrestaurátorok dolgoztak, az egymás mellett sorakozó leletek és munkaeszközök azonban nem-sokára egy nagy, boltozott csarnokba kerülnek át.

DOBÓKOCKA A KÁPTALANTEREMBŐL

LOVAGKORI IDŐUTAZÁS

A margati erősség sorsa szorosan összefonódott a kereszties háborúk és a johanniták történetével – és több ponton a magyar történelemmel is.

S ezúton szeretett [személyeknek] elrendelvé megparancsoljuk, hogy a Regulát minden évben egyszer olvassátok fel a káptalanotokon, továbbá, hogy azt sértetlenül őrizzék meg...

BEVEZETŐ A RENDELKEZÉSEKHEZ

A falakon a szír elnök, Bassár al-Aszad képe mellett szír és magyar zászló: utalás a projekt közös mivoltára. Letelepszünk mi is, berendezkedünk a másfél hetes ittlétre, aztán a szemerkélő esőben elindulunk a belső vár felé.

Az 1187-es esztendő Margat, a johannita rend és a szentföldi kereszties államok számára is fordulópont volt. Ebben az esztendőben történt, hogy a johanniták megvásárolták a várat a Mazoiroktól, az Antiochiai Hercegség legbefolyásosabb családjától. Alig néhány hónap múlva Szaladin (Szaláh-ad-Dín) szultán Hattínnál súlyos vereséget mért a Jeruzsálemi Királyság seregére.

„A vereség és az elkövetkező idők várháború nagy veszteségeket okoztak. Mivel termőterületeik jórészt elvesztek, a kereszties államok többé nem lehettek önellátók” – meséli Major Balázs. Szaladin birodalomegyesítő törekvéseinek hírére elindult a harmadik kereszties hadjárat, ám Európát mind kevésbé érdekelte a Szentföld sorsa. Fogycott a fegyveres utánpótlás, a szentföldi arisztokrácia meggyengült. „A lovagrendek szerepe nőtt, lassan magukra vállalták a szentföldi latin államok védelmét. Európai birtokaik jövedelméből pénzelték az építkezéseket, úgyszólván elartották a kereszties államokat. Nélkülük a Szentföld egy-két éven belül összeomlik.” Mindinkább a lovagrendek őrizték a várakat, a 13. században

már a kereszties államok határainak csaknem felét ők vigyázták. Jórészt az új helyzet hívta életre a védelmi célú építkezéseket. Nagyobb erődökre volt szükség, amelyek komoly tűzerejük révén kevesebb védővel is föltartóztathatták az ellenséget.

A KAPUN ÉS A MÖGÖTTE föltáruoló csarnokon át a belső erődbe jutottunk. A 13. században még minden oldalról épületszárnyak övezték a központi udvart; ide nő nem léphetett be a johanniták idejében. Ha előkelő vendég érkezett, az udvaron sorakozott föl a várórség. Az átellenes oldalon, az erőd szívében áll a szerzetesek mindennapjainak egyik fő színtere: a kápolna.

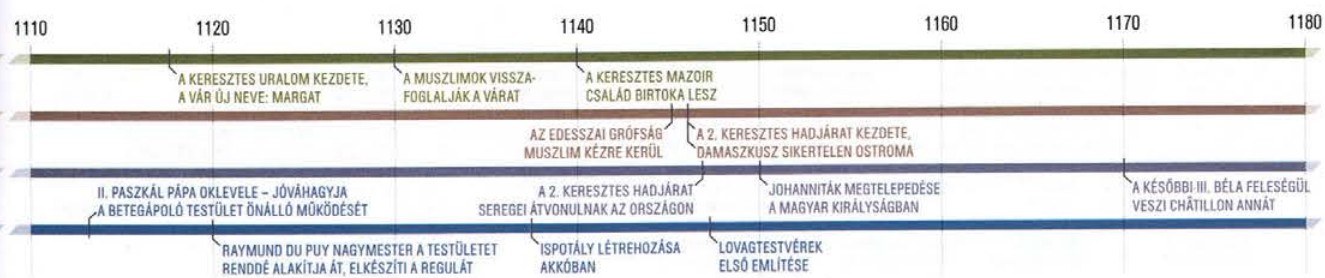
„A Mazoir család négyzetes lakótornyot épített a stratégiai szempontból legjelentősebb és leginkább óvandó ponton, azaz a sziklaptató peremén. Miután átvették a várat, a johanniták lebontották a lakótornyot, majd kápolnát emeltek

A belső kaputorony tetején padlófűtéses fürdőt építettek a johanniták. A fal mai képén erősen érezhető, hogy gyors állagmegóvásra volt szükség.

a helyén. Tulajdonképpen szimbolikus értéke volt a változásnak – az evilági úr lakhelyéből végül a Mennyei Úr lakhelye lett.

Az ispotályosok másként építkeztek, mint a világi főurak. A szerzetesrendi építészet elveit a legkorszerűbb haditechnikai felfogással ötvözték. Körben boltozott, gyűrű alakú teremrendszert építettek más-más rendeltetésű helyiségekkel” – magyarázza Buzás Gergely.

Egy zarándok, aki 1212-ben járt Margat várában, feljegyezte, hogy éjjel-nappal élelmiszerral, ellátmánnyal és munícióval megrakott társzekerek jártak be a várba. Ostrom esetére döbbenetes

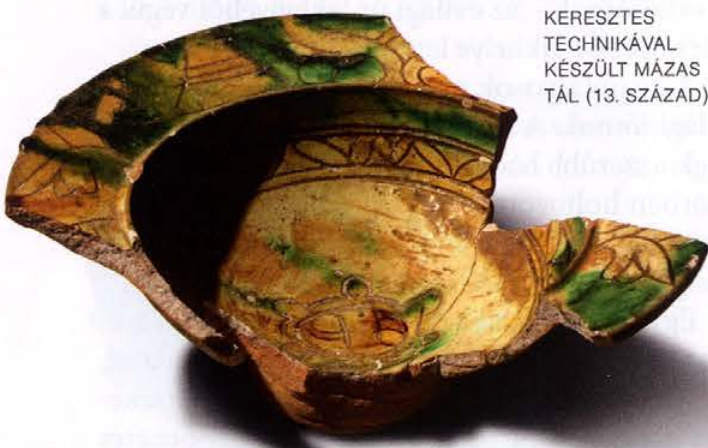

mennyiségű, öt esztendőre való élelmiszert tároltak a várfalak között. „A közkeletű, romantikus kép szerint a várakban lovagok laknak és háborúznak. Pedig a vár eredetileg birtokközpont. A várnagy irányítja, intézi a gazdasági, jogi ügyeket, egyebek mellett a katonai műveleteket, felügyeli a vár védelmét” – mondja Buzás Gergely.

Margat hatalmas birtoktest közigazgatási központja volt, az Antiochiai Hercegség déli részén túl a Tripoliszi grófság északi területét is birtokolta. Még a szomszéd hegyekben élő aszaszinok is sokszor fizettek adót a johannitáknak.

Mivel létező erődítményhez igazodott, a margati belső vár felépítése eltér a kolostorok szabályos rendszerétől. Nincs kerengője az udvar körül, és – védelmi okokból – arányaiban is meghaladja a szokásos méreteket. A magyar régészeknek sikerült azonosítaniuk a kolostor főbb lakóhelyiségeit; meglelték a káptalantermet, azaz nagytermet, ahol a szerzetes lovagok egybegyűltek, hogy rendi vagy haditanácsot tartsanak. Az is kiderült, hol volt a refektórium, vagyis az ebédlő és a hozzá csatlakozó konyha, valamint a dormitórium, azaz a közös hálóterem.

JELLEGETES KERESZTES TECHNIKÁVAL KÉSZÜLT MÁZAS TÁL (13. SZÁZAD)

Ha pedig egy testvér vitatkozik egy másik testvérrel, és a ház ügyintézője kiabálást tapasztal, legyen a büntetés a következő: hét napon át böjtöljön, szerdán és pénteken kenyéren és vízen; és a puszta földön, asztal és kendő nélkül egyék...

RENDELKEZÉS A VESZEKEDŐKRŐL

A johanniták természetesen a várépítészetből is merítettek: a hegy legdélibb pontján az előzőnél nagyobb, kör alakú lakótornyot, *donzsont* emeltek – annak első emeletét lakta a parancsnokló várnagy. A tornyot a fogadóteremnek helyet adó palotaszárny kötötte össze a kápolnával.

Építkezéseik során a johanniták a várhegyet teljesen körülölelő, kettős falgyűrűt emeltek Margatban. Tagolt védelmi rendszert alakítottak ki, az önálló belső erőd falait a külsőknél magasabbra építették, hogy fedezni lehessen az alsó falakon küzdőket. „Már az 1160-as évektől korszerűsítették a váraikat, többszintes védővonalakat emeltek, egyebek mellett az ellensúlyos hajítógép ellen. Ezzel a 12. században feltalált hadi alkalmazhatósággal pontosabban lehetett célozni, mert emberi erő helyett szabott súlyú nehezekek lendítették a karját. Nagyobb példányaival ezerkilós lövedékeket is célba tudtak juttatni” – meséli Major Balázs.

Másnap az udvar közepén körbebetonozott, kerek nyílást mutat nekünk Balázs. A vár legnagyobb ciszternája fölött állunk. A misszió négy tagja épp nyolcméteres létrát ereszt le, hogy a statikusok szemrevételezhessék a lenti állapotokat.

Szíriában, miképpen az egész Közel-Keleten, nagy kincs a víz. Különösen igaz ez itt, a sziklás margati hegy tetején, ahol lehetetlen kutat fúrni. Másképpen kellett ivóvízről gondoskodni a több ezer fős helyőrség, a paripák és a jószág számára. „A korábbi vár elemeit felhasználva komplett víz-

gyűjtő és vezetékrendszert terveztek, az erődöt mindenestül vízcsapdaként használták. A bőséges téli esőket kerámiacsöveken vezették a bazaltba vésett hatalmas, boltozott csarnokokba.”

FELVÁLTVA ERESZKEDNEK LE a régészek a ciszternába. Kicsit megkönnyebbülök: nem engedik, hogy lemenjek, azt mondják, túl veszélyes. Fotós kollégám lesz hát a szemem. Ahogy belegázol a csarnok mélyét ellepő, térdig érő vízbe, a sok évszázados kupacban Gyula kisvártatva két keresztet koraiforára bukkan.

Főként a feltárt falmaradványok és egyéb leletek segítik a régészeket a helyiségek rendeltetésének és korának meghatározásában, a johanniták margatbéli hétköznapijainak rekonstrukciójában. A rend életét szabályozó regula, pontosabban a fennmaradt statútumok, valamint a középkori keresztény és arab források is jó kiindulópontul

Tony atya, Borosházi Tamás és Major Balázs a parti kereszties őrtorony tetején. Az aleppói krónikák szerint az elsőt ledöntötték a muszlimok.

szolgálnak kutatásaikhoz. A helyiségek feltáráskor rétegenként haladnak előre a kutatóárkokban. A leleteket és megtalálásuk körülményeit a lehető legpontosabban dokumentálják, mert a szelvények legtöbbjét utóbb visszatemetik.

ARAB RITMUSOK törlik meg a napsütésben ragyogó vár csendjét: szír diákcsoport dobol és dalol a parkolóban. A külső várfal tövében vagyunk. Balázst figyelem: 5 méterrel fölöttem, a hajdani déli kaputorony tövében áll (valószínű, hogy ott volt a vár eredeti, 13. századi bejárata). Habarcsmintákat

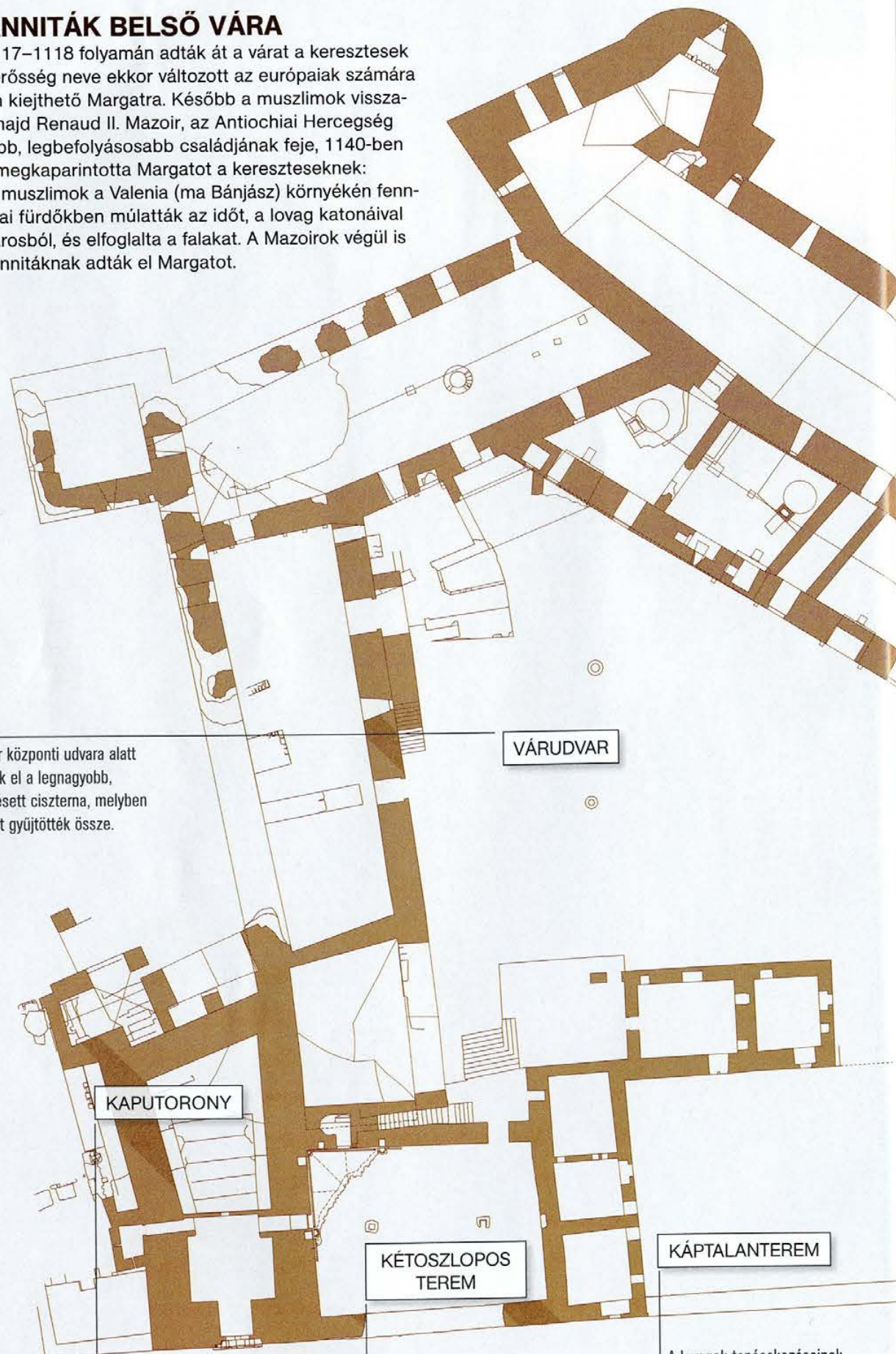

Az első várat még a hegyek között élő arab törzsek építették 1062-ben. Stratégiai fontossága miatt úgy nevezték el: al-Marqab – „az Őrhely”.

A JOHANNITÁK BELSŐ VÁRA

A helyiek 1117–1118 folyamán adták át a várat a keresztések kezére. Az erősség neve ekkor változott az európaiak számára könnyebben kiejthető Margatra. Később a muszlimok visszaszerezték, majd Renaud II. Mazoir, az Antiochiai Hercegség leggazdagabb, legbefolyásosabb családjának feje, 1140-ben csellel újra megkaparintotta Margatot a keresztéseknek: miközben a muszlimok a Valenia (ma Bánjász) környékén fennmaradt római fürdőkben múltatták az időt, a lovag katonáival kiosont a városból, és elfoglalta a falakat. A Mazoirok végül is 1187-a johannitáknak adták el Margatot.

A belső vár központi udvara alatt helyezkedik el a legnagyobb, sziklába vésett ciszterna, melyben az esővizet gyűjtötték össze.

VÁRUDVAR

KAPUTORONY

KÉTOSZLOPOS TEREM

KÁPTALANTEREM

Az 1210-es évektől békésebb kor jött, így a johanniták többet törődtek a kényelemmel is: elegáns lakosztályokat, és hozzájuk fürdőt építettek.

A vár legfényűzőbb, legpompásabb termének gótikus keresztboltozatát két oszlop tartotta.

A lovagok tanácskozásainak színhelye. A káptalanterem feltárásakor három dobókocka is előkerült, noha a regula tiltotta a kockajátékot.

DORMITÓRIUM

A lovagi hálóterem már a vár korai állapotában létezett. 1202-ig két alkalommal is kibővítettek – így nyerte el mai, monumentális méretét.

FOGADÓTEREM

A palotaépület első emeletén volt a parancsnoki fogadóterem. A kápolna melletti kis udvart valaha tető fedhette, és lépcső vitt föl rá a kápolna főkapujától.

KÁPOLNA

KONYHA

REFEKTÓRIUM

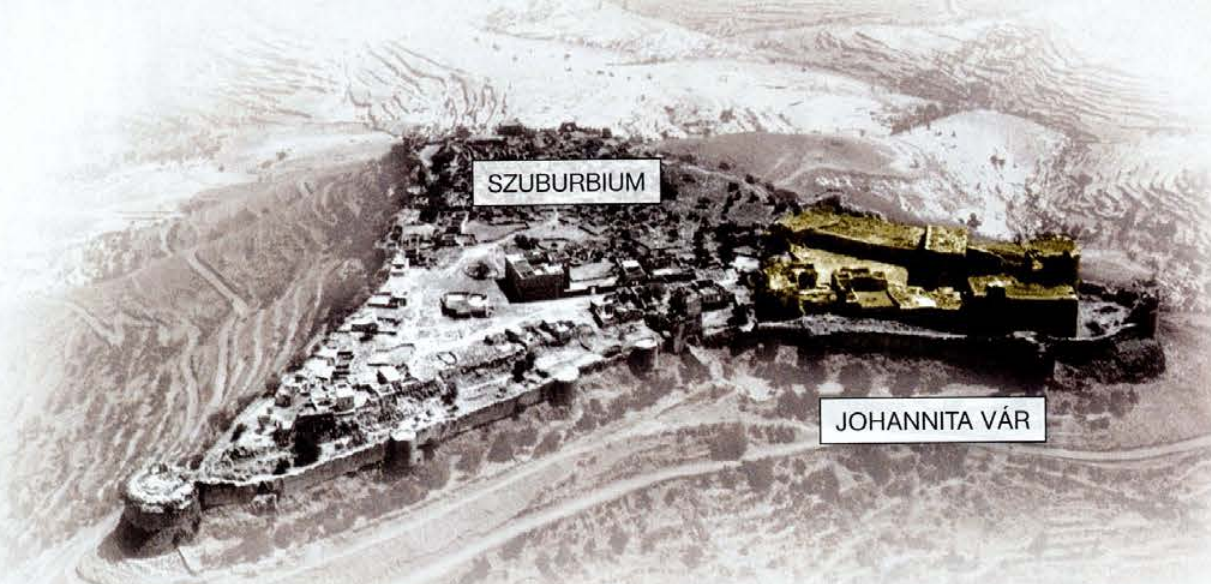
A kápolna a védelemben is nagy szerepet kapott. A mellette álló épületen hajdan daru állt, azzal emelték föl a hajtógépek elemeit és lövedékeit.

A konyhában feltárt, padlóba sülyesztett vízvezeték a mosogatóból a szennyvízhálózatba juttatta a vizet.

Az ebédlőt famennyezet osztotta két szintre: fent a lovagok, lent a fegyveres szerzsant testvérek étkeztek. A refektórium mindkét szintjére vezetett bejárat.

DONZSON

A lakótorony kör alaprajzú, beltéri viszont négyzetesek. A szokásosnál sokkal vastagabb (itt 6 méteres) falak állták a hajtógépek lövedékeinek csapásait. A 3 méter vastag falakban vezették fel a lépcsőt az első emeletre, ahol a várparancsnok lakott.

SZUBURBIUM

JOHANNITA VÁR

A várhegy kétharmadát a suburbium, vagyis erődített város foglalta el (fent). Európai és szíriai keresztények, meg örmény éltek itt, akik saját templomokat építettek. A település épületeinek egy részét még 1959-ben is lakták. A johanniták belső erődjének rekonstruált képén a falak eredeti magassága és a ma már hiányzó épületrészek is jól láthatók (lent).

REKONSTRUKCIÓ: BUZÁS GERGELY

vesz, hogy a laboratóriumban majd meghatároz-
hassák a falak korát. Amikor végez, továbbindu-
lunk a várhegyet kilométer hosszan övező külső fal
mentén. Két órán keresztül bandukolunk toronytól
toronyig a roppant falak tövében, a sűrű növény-
zettől alig kivehető gyalogösvényen.

Mint minden szerzetesrendben, a johanniták-
nál is a közös imádság időpontjai határozták meg
a napirendet. „...templomban lévén megjelené-
sük tiszteletre méltó, társalgásuk pedig illendő
legyen. [...] Továbbá, vallásgyakorlat során teljesen
megtiltjuk, hogy mostantól kezdve silány rongyo-
kat vagy durva gyapjút öltsenek magukra” – szolt
a johannita szabályzat. A halott testvér lelki üd-
véért harminc napon keresztül énekeltek a misén,
ruháit a szegényeknek adták.

AZ ERŐD KONYHÁJÁBAN Buzás Gergely és Boros-
házi Tamás építész a föld alatt talált kemencéről
felvett adatokat rögzíti. A felmérések alapján igye-
keznek megfejteni az építés különféle szakaszainak
sorrendjét. Munkájukat kíváncsi gyereksereg figye-
li a porlepte teremben, a kápolna előtti udvarból
nyíló épületben. „Az utolsó szellőző tűnt fel, mert
kéményben folytatódott” – mutatja Gergely.

A négy kemence a terem keleti oldalán került
elő, ahol a régészek olívatartó kerámiaedényeket,
és egy teknőszerű medencét találtak, amelyben
egykor a kenyeret készíthették elő a sütéshez. A
vár lakói – mivel vadászni és solymászni tilos volt
– zömmel kecskét, juhot, marhát és halat fogyaszt-
tattak. Az előírás szerint a szerzeteseknek az ételt
közösén kellett elkölteniük. A konyha mögötti

11-12. SZÁZADI BIZÁNCI
MINTÁKRA EMLÉKEZTETŐ
OSZLOPFŐ

*És egyetlen testvér se vádolja
a másikat, hacsak megfelelően
nem tud bizonyítani; ha [...]
ennek ellenére mégis vádol, úgy
többé nem jó testvér, és ugyan-
azt a büntetést kapja, amit a
megvádolt kapott volna, ha bűne
bizonyosságot nyert volna...*

RENDELKEZÉS A HAMISAN VÁDASKODÓKRÓL

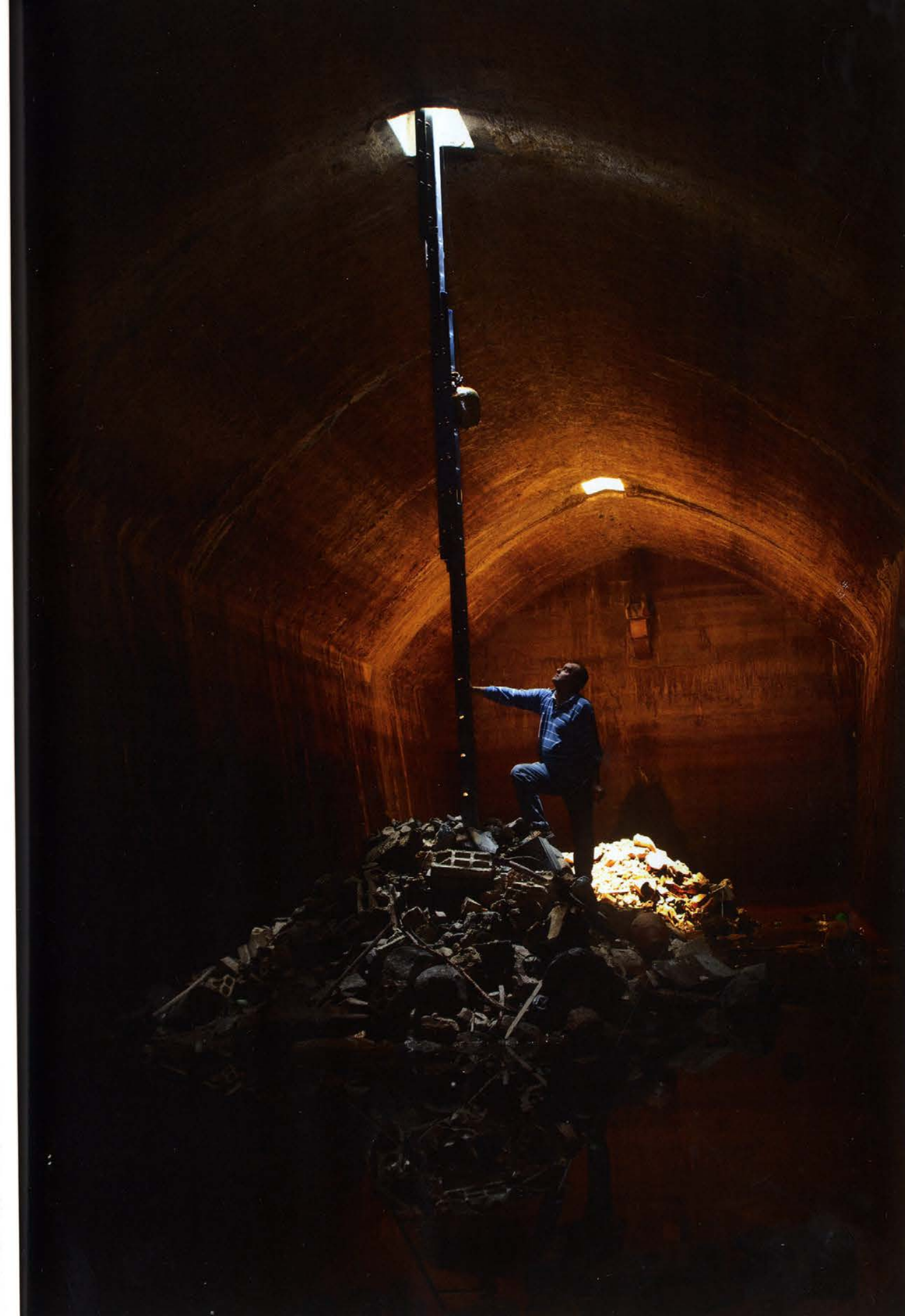
refektórium csarnokát famennyezet osztotta két
szintre: fent a lovagok, lent a rangban alattuk álló
szerzsant testvérek étkeztek. A falakban ma is lát-
hatók a faszervezetet tartó konzolok. A padlóban,
a pillérlábazatok mellett, hombárokat találtak.
Étkezéshez való olívaolaj lehetett bennük. Való-
színű ugyanis, hogy egy időben raktárnak hasz-
nálták a földszinti traktust. A padlón talált széles,
kör alakú nyílásokon pedig feltehetőleg a pincé-
ből húzták fel valaha a boroshordókat.

A szerzetesek naponta kétszer étkeztek: ebéd-
jüket általában 11-kor, vacsorájukat este 6 körül
költötték el a refektóriumban. Az utolsó imaórárt
követően, mielőtt nyugodni tértek, már csupán
vizet ihattak. Hetente két alkalommal, szerdán és
szombaton, valamint a húsvét előtti kilencedik va-
sárnaptól mindenkinek, aki nem volt beteg, böj-
tölnie kellett.

A RÉGÉSZMISSZIÓ TAGJAI is kétszer étkeznek egy
nap, akár a johannita lovagok, elmélkedem korgó
gyomorral. Mindenki reggel evett utoljára rende-
sen. A vár alatti dombok között megbújó kis falu,
Mráh maronita plébániáján vagyunk, itt kaptunk
szállást. A plébános, Antoine Eid – vagyis Tony –
anya antonita szerzetes, de régészként is diplomá-
zott, a misszió tagjaként hivatalosan is részt vesz a
feltárásokban. Végre befutnak a fiúk a vacsorával.
Mint az elmúlt napokban, ma is shwarmát: szír
lepénykenyérbe göngyölt, fokhagymás szósszal meg-
kent csirkehúsos-uborkás finomságot eszünk.

„Három ing, három nadrág, egy kabát, egy ka-
lap, három lepedő az ágyra, egy negyedik a zsák-
ba, egy reverenda, egy kámzsa, egy prémes és egy

Az erősség legtöbb ciszternája ma
is el tudná látni feladatát; egyedül
a felesleges vizet elvezető túlfolyó-
csatornák nem működnének.

Ha bármely testvér – bár soha meg ne történjen! – valamely kísértéstől hajtva bujaságba esnék, ha titkon vétkezik, titkon bánja meg [...]; ha pedig tetten érik vagy vétke nyilvánosságra kerül, úgy [...] Mestere verje meg, ha klerikus volt a vétkező; ha pedig laikus volt, akkor bármelyik klerikus, vagy az verje meg, akinek alá volt rendelve; [...] és űzzék ki mindennemű közösségünkben...

RENDELKEZÉS A KERESZT VISELÉSÉRŐL

prém nélküli kabát, egy harisnya lenből, meg egy gyapjúból” – olvassa laptopjáról Balázs a regula által engedélyezett szerzetesi ruhatárat. Ebédlőnk közös dolgozószobává alakul. Az asztal túlvégén Incze Mózes festőművész az elkészült rekonstrukciós rajz részleteit vitatja meg Gergellyel.

Több ezer fős helyőrség állomásozott Margatban, de a johannita lovagok legfeljebb harmincan-negyvenen lehettek. Összesen talán tízszer ennyien voltak a Szentföldön, s ugyanennyien teljesítettek szolgálatot Európában. A korszak legjobb fegyverforgatóinak titka nem létszámukban, hanem a kitűnő kiképzésben, a szerzetesi fegyelemben, a fegyverek és páncélzat minőségében rejlett. Lándzsájuk hosszabb volt, mint a muszlimoké, nagy testű, erős lovaikat Európából hozták.

„A páncél fő eleme, a láncing, fejtől térdközépig vagy bokáig fedte a testet. Alatta két réteget viseltek a lovagok: bőrzekét, és legalul gyapjúruhát. Ez a hármas réteg felfogta az ütések és nyilakat. A kúp alakú, nyitott sisakot utóbb zárt, lapos tetejű csuporsisak váltotta föl” – mutatja laptopján Major Balázs. A lovagok este leadták hadi felszerelésüket, len- vagy gyapjúinget öltöttek.

A belső erőd keleti oldalán álló dormitóriumhoz kétszintes latrinatorony csatlakozott. A hálóterem egyik felében a lovagok, a másikban a fegyveres szerzsantok ágyai sorakoztak.

Incze Mózes a falképektől néhány méternyire festményen rekonstruálja a vár kápolnájának egykori belterét.

HARMADNAPJA ESİK. A szél süvítését még bázisunk szobájában is hallani, ahova a hideg várfalak közül behúzódtunk. Major Balázs a vár alaprajzát böngészve összeírja a helyiségeket, amelyeket ma végig szeretne fotózni. Buzás Gergely az első káptalanterem 3D-rekonstrukcióján dolgozik.

A kutatók szerint a margati vár első káptalanterme valószínűleg az 1202-es földrengésben dőlt össze. Helyén 12 × 36 méteres csarnokot emeltek a johanniták, a keresztboltozatos kőmennyezetet két pillérsorral támasztották alá. Ez a gigantikus építmény is elpusztult, de a tenger felőli oldalon megmaradt ablak, a feltárt pillérkiosztás és más adatok alapján Buzás Gergelynek sikerült rekonstruálnia a helyiség képét.

A MARGATI VÁR KÁPOLNÁJA, akárcsak a benne fölfedezett falképciklus, a Szentföld egyik legnagyobbja. Oszlopbéletes főkapujához lépcső vezet a központi udvarból nyíló kis nyugati udvarról. Két keresztboltozattal fedett hajójához két lépcsőfokkal megemelt apszis csatlakozik, ott állt az oltár. A szentély és a hajó találkozásánál fedték fel a falképeket: a délin a Pokol, míg az északi oldalon a Mennysorság ábrázolását.

„A kápolna kapuja, korinthuszi oszlopfői olyan 12. századi jegyeket mutatnak, amelyek másutt sehol nem fedezhetők fel a várban. Ez is bizonyítja, hogy elsőként a kápolnát építették meg a szerzetesek” – szögezi le Buzás Gergely. Teóriájuk a többi épületrész datálásában is segíti a régészeket: ami a kápolnánál korábbi, az a Mazoiroktól, ami későbbi, a johannitáktól való.

Ami Margat időskáláját illeti, nem a kápolna az egyetlen beszédes viszonyítási pont. 1202-ben földrengés rázta meg a vidéket – ennek nyomait ma is őrzi a donzson: tetején V alakban kiugrik a fal. Akkor tehát már álltak a belső vár utolsó építési szakaszában emelt épületek, állítják a magyar kutatók. Ebből pedig az következik, hogy margati várunk kilenczetedét mindössze tizenöt év alatt építették fel a johanniták.

Jonathan Riley-Smith történész, a Cambridge Egyetem professzora izgatottan hallgatta a SHAM beszámolóját tavaly ősszel a cardiffi nemzetközi konferencián: „Rendkívüli jelentőségűek ezek a

Aki most és mostantól kezdve magát Istennek és a Jeruzsálemi Szent Ispotálynak ajánlja, Isten és a Szent Kereszt tiszteletére hordjon keresztet a mellén, [...] hogy Isten megőrizzen mindnyájunkat zászlóval, hittel, munkával és kötelességgel...

RENDELKEZÉS A KERESZT VISELÉSÉRŐL

megállapítások, különösen az, hogy a vár 1202-re nagyrészt elkészült. A szakirodalom eddig azt feltételezte, hogy a mai erődítmény a földrengést követő újjáépítés eredménye. Ennél is fontosabb, hogy a kérdéses, viszonylag rövid időszak egybeesik a hattíni vereséggel meg az azt követő nagy területvesztéssel. Ha helytállóak az új dátumok, jobban megmagyarázhatók a Margatban akkor történtek, például hogy Szaladin nem támadta meg a várat, amikor a seregeivel elvonult alatta, illetve hogy a johannita rend 1206-ban itt tartotta generális nagykáptalanját. Ha igazuk van az SHAM kutatóinak, ha valóban ilyen gyorsan fölépült a vár nagy része, a rend nyilván óriási erőfeszítéseket tett, tekintélyes anyagi erőforrásokat mozgósított akkoriban Margatban. A Szent János lovagrend legfontosabb erődítményének tartotta Margatot, fontosabbnak, mint a Crac des Chevaliers-t. Feltételezésem szerint elképzelhető, hogy a rend vezetése az 1190-es évek elején az erődbe költözött, és ott is maradt egészen addig, amíg az akkori új központ építése közel nem jutott a befejezéshez. Nem csupán Margatban, de több más helyszínen is folynak ásatások a Szentföld területén, a többi között a johannita lovagrend központjának egykori akkori kolostorában, valamint Belvoir és Bethgibelin várában. Margat fontossága jelentősen nő ebben a sorban, amennyiben az SHAM régészcsapatának igaza van az időpontok tekintetében” – fejt ki véleményét a világ legelismertebb keresztes- és johannita szakértője.

AUGUSZTUSBAN ismét szír és magyar egyetemisták, régészek és más kutatók népesítik be Margatot. Munkájuk alapján készítetik majd el a hatóságok a vár helyreállítási tervét, valamint az előterjesztést, amelynek nyomán remélhetőleg Margat is felkerül az UNESCO világörökségi listájára. □

A külső várfal mamlúk sarokbástyáján fehér kőbe vésett, arab nyelvű felirat hirdeti Qalávún szultán dicső győzelmét. Margatot az 1285-ös ostromban sem sikerült rohammal elfoglalni.

MENNY ÉS POKOL

A keresztetek legnagyobb falképciklusa

Üstben ülő püspök alakja bontakozik ki előttem, körülötte lángnyelvek csapnak fel: éppen ördögök főzik. A restaurátorállványon állok a margati vár kápolnájában, jó három méter magasan, a *Pokol* előtt. A falkép körülbelül 9 négyzetméternyi területet tölt be, három sorból, regiszterből áll. A legfelső sorban néptelen erdő kiszáradt fáiról kötélén lógnak a bűnösök. A testüket mardosó kígyók a bűneikről árulkodnak – az egyikük nyilván mohó volt, vagy talán más vagyonát kívánta, merthogy bekötött szemére támadnak a hullók. Balján a hazugság bűneit fizettetik meg – a bűnöst nyelvénél fogva akasztották fel. Alattuk (egy püspök alakja mellett) hatalmas kerék. Pengék állnak ki belőle: ezekre szúrták a vétkezőket, akiket most éppen ördög ütlegel. A legalsó sor csonka, egyetlen jelenetén két ördög fog közre egy karóba húzott alakot, alighanem lovagot, akinek sisakja láncingben folytatódik.

A kápolna északi sekrestyéjében (vagy oratóriumában) 1978-ban – a véletlen jóvoltából, a lehulló vakolat alól – már előkerült egy püskös jelenet és Jézus születését ábrázoló falkép, ám a Szíriai–Magyar Régészeti Misszió fölfedezéséig a nyugati szakirodalom általában azt vallotta, hogy a margati kápolna nem volt kifestve.

A Szentföld eddig föllelt legnagyobb kereszties falképciklusának alsó részletei 2007 őszén kerültek elő a kápolna déli falán, a szentély szomszédságában, a képegyüttes feltárása tavaly fejeződött be. A szemközti, északi oldalon közben előkerült egy újabb, a *Menny* témáját megjelenítő, négy regiszterből álló falkép. Az alsó három sorban üdvözültek állnak imára kulcsolt kézzel, arccal az apszis felé, sárga háttér előtt. A legfelső sor témáját még nem sikerült azonosítani, mert a beázások miatt az északi falkép sokkal-sokkal rosszabb állapotban van, jóval halványabb, mint a déli.

„A *Pokol* jelenetének felső festékrétegei elpusztultak. Amit ma látunk, az jórészt a vas-oxid tartalmú vörössel festett alárajzréteg” – magyarázza már Budapesten, a Képzőművészeti Egyetemen

A kápolna déli falán, az apszis és az első ablak közötti szakaszon találták meg 2007 őszén a *Menny* és *Pokol* ábrázolását.

Galambos Éva, a falképciklus vezető restaurátora. A vakolatrétegekből és a falfestményen foltokban megmaradt pigmentből, festékmaradványokból a Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátor Tanszékén és az MTA Kémiai Kutatóintézetében mintát vettek, és a majdani restauráláshoz előzetes anyagvizsgálatokat végeztek. Galambos Éva szerint először 1-5 centiméter vastagon, felülről lefelé haladva, körülbelül két méter széles szakaszokban vakolatot hordtak föl a falra. A felület hullámos – a középkorban még nem volt fontos,

hogyan egyenletes legyen az alap. „A vakolatra egy, illetve esetenként 3-4 rétegben, tizedmilliméter vastagságban, fehér mészréteget vittek fel. Ebbe karcolták bele a kompozíció főbb vonalait. Majd rögtön következett a vörös alárajz. Ezt azért lehet tudni, mert ahol a karcolt és festett vonalak keresztezik egymást, a karcolt vonalakba befolyt a vörös festék” – magyarázza a vezető restaurátor.

A falképen egyébként fölfedezhető, hogy készítője menet közben változtatott a kompozíción: a felső szegélyvonalat például körülbelül 10 centi-

méterrel följebb vitte. A módosítások nyomát a később föl vitt festékrétegek eltakarták.

A kifestést ezután a háttér igen sötét színével folytatták, és pedig több rétegben. „Alul általában sötét barnászörös, azon pedig zöldfölddel festett, átlagosan 100 mikrométer vastagságú rétegeket találtunk, ilyen volt tehát a kép háttere. A fák törzsét és az elválasztó sávokat egy színnel, sárgával festették ki igen vékonyan, ez általában nagyon lekopott” – mutatja a makrofelvételeken Éva. „A testszíneket több, átlag szintén 100 mikrométeres

rétegből építették fel. Középtónusú rózsaszínt modeláltak világosabb és sötétebb árnyalatokkal, az árnyékos részeken barna meg zöld árnyalatokat használtak. A testszíneket krétából és vas-oxid tartalmú vörösből keverték ki.” Ezután a finomabb részleteket, például a szájakat vörös cinóber színét festették meg, majd végül fekete kontúrokkal körberajzolták az alakokat.

A maradványok vizsgálata nem csupán a falkép majdani restaurálásában segíti a kutatókat. Az eredeti festés stílusát is meg tudják határozni, így elképzelhetik, hogyan nézett ki a falkép eredeti pompájában. „A korabeli bizáncias falképek mellett ilyen stílusjegyű középkori falképciklust eddig nem találtak az egykori Szentföldön. A falkép festéstechnikája, például a testszínek megfestésének és a rózsaszín használatának módja, inkább európai eredetű. Az ikonográfiai sajátosságokat is tekintve szinte bizonyosra vehetjük, hogy a képet egy nyugati mester festette. Valóban egyedülálló tehát a Margatban fölfedezett falkép.”

A margati vár kápolnájában eddig végzett kutatások azt mutatják, hogy a hajóban csak az első traktusban, a keleti első ablakok és az apszis között voltak falképek, és ráfutottak az ablakbelletekre is. Két magyarázat lehet: szentélyrekesztő, vagyis díszes választófal állhatott az ablakoknál, vagy valamiért félbehagyták a díszítést.

Az újabb vizsgálatok több korszakot is azonosítottak a kápolna kifestésében. Többek között az apszisban és a hajóban is különböző geometrikus motívumokra bukkantak a szakemberek. „A díszítő motívumokban különféle heraldikai elemek, palmetták, sasok, keresztek láthatók. Ezek értelmezése nagyon sokat segíthet a templom és a vár történetének további kutatásában” – magyarázza Galambos Éva. Egyelőre három keresztes kori kifestési periódust sikerült azonosítani, az *Utolsó ítélet* és a *Menny* ábrázolása ezek közül a második korszakhoz sorolható.

A restaurátorok 2010 nyarán az apszis déli falát vattalják – meglehetősen, épp a *Pokol* jelenetének folytatására sikerült majd rábukkanniuk. Remélik, hogy a vizsgálatok befejezése és az eredmények feldolgozása után a világon első alkalommal sikerül majd rekonstruálni egy szentföldi keresztes kápolna több periódusú falfestését. □

A falkép felső két sora a *Pokolban* sínylődő bűnösöket ábrázolja – alakjaikat Major Balázs régész rajzolta körbe. Lent: a kápolna hosszmetri képe.

